

XVIII међународни научни скуп Правнички дани –
„Проф. др Славко Царић“

ПРАВО И ДРУШТВО У УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ

XVIII international scientific meeting Legal days –
„Prof. Slavko Carić, PhD“

LAW AND SOCIETY IN TIMES OF PANDEMIC

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

The University of Business Academy in Novi Sad
The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad

Нови Сад, 24. септембар 2021.

Зборник радова са XVIII међународног научног скупа
Правнички дани – „Проф. др Славко Царић“
„ПРАВО И ДРУШТВО У УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ“
24. септембар 2021. године у Новом Саду,
у организацији Универзитета Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

Издавач:

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Гери Кароља бр. 1, телефон: 021/ 400 - 499
Web: www.pravni-fakultet.info

Рецензенти:

Др Мирко Кулић, редовни професор
Др Милан Почуча, редовни професор
Др Владимир Козар, редовни професор
Др Милош Марковић, редовни професор
Др Јелена Матијашевић, редовни професор
Др Предраг Мирковић, ванредни професор
Др Дарко Голић, ванредни професор
Др Гордана Бејатовић, ванредни професор
Др Ненад Бингулац, ванредни професор
Др Сања Шкорић, ванредни професор
Др Јоко Драгојловић, доцент
Др Маријана Младенов, доцент
Др Марко Станковић, доцент

За издавача:

Др Мирко Кулић, *редовни професор*

Уредник:

Др Мирко Кулић, *редовни професор*

Штампа:

НС Мала Књига+, Нови Сад

Тираж: 150

ISBN 978-86-86121-45-5

Научни одбор:

ПРОФ. ДР МИРКО КУЛИЋ – председник Научног одбора
Декан Правног факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ЦАРИЋ
Председник Савета Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република
Србија

ПРОФ. ДР МАРКО ЦАРИЋ
Ректор Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ДУКИЋ МИЈАТОВИЋ
Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду и ванредни професор Факултета тахничких
наука, Универзитета у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МИЛАН ПОЧУЧА
Продекан за науку и развој и шеф Грађанскоправне катедре на Правном факултету
за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду
| Република Србија

ПРОФ. ДР ПРЕДРАГ МИРКОВИЋ
Продекан за наставу и ванредни професор на Правном факултету за привреду и
правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ДОЦ. ДР МАРИЈАНА МЛАДЕНОВ
Продекан за међународну сарадњу и доцент на Правном факултету за привреду и
правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДУШАНКА ЂУРЂЕВ
Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЦАТИЕВ
Шеф катедре кривичноправних наука Руске академије за адвокатуру и нотаријат |
Руска Федерација

ПРОФ. ДР НЕДЕЉКО СТАНКОВИЋ
Ректор Европског универзитета Kallos Тузла | Босна и Херцеговина

АКАДЕМИК ДР БРАНКО ВУЧКОВИЋ
Председник Основног суда у Котору | Република Црна Гора

АКАДЕМИК ДР ВЕСНА ВУЧКОВИЋ
Судија Врховног суда Црне Горе | Република Црна Гора

AKADEMIK DR WOLFGANG ROHRBACH
St. Elizabeth University of Health and Social Sciences | Austrija

PROF. DR VANO TSERTSVADZE
Georgian Institute of Public Affairs | Gruzija

ПРОФ. ДР МАРТА ГЕРЕГ
Декан Правног факултета у Сегедину | Мађарска

ПРОФ. ДР РУДИКА ГМАЈНИЋ

Професор на Медицинском факултету у Осијеку и члан Хрватске академије
медицинских наука | Република Хрватска

ДОЦ. ДР ЈАН ЈАНАЋ

Доцент на Факултету за менаџмент Универзитет Коменски Братислава | Република
Словачка

ДОЦ. ДР БРАНИСЛАВ ДУДИЋ

Доцент на Факултету за менаџмент Универзитет Коменски Братислава | Република
Словачка

ПРОФ. ДР НЕЋО ДАНИЛОВИЋ

Редован професор Универзитет Никола Тесла у Београду и председник
међународног удружења методолога друштвених наука у Београду | Република
Србије

ДОЦ. ДР АЛБИНА АБИДОВИЋ

Доцент на Европском универзитету Kallos Тузла | Босна и Херцеговина

ПРОФ. ДР ЗОРАН ФИЛИПОВСКИ

Проректор за међународну сарадњу, Интернационални „Vision”
Универзитет | Северна Македонија

PROF. DR ALEXIOS PANAGOPOULOS

University neapolis paphos Cyprus master studys in public law and
administration | Kiparska Republika

ПРОФ. ДР ЗОРАН ПАВЛОВИЋ

Шеф кривичноправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР КОЗАР

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МИЛОШ МАРКОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА МАТИЈАШЕВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДАРКО ГОЛИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР МЕДОВИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ДОЦ. ДР САЊА ШКОРИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет
Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

Организациони одбор:

ДОЦ. ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ - председник Организационог одбора

ПРОФ. ДР ИВАН ЈОКСИЋ

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА СТОЈШИЋ ДАБЕТИЋ

ПРОФ. ДР НЕНАД БИНГУЛАЦ

ДОЦ. ДР НЕНАД СТЕФАНОВИЋ

ДОЦ. ДР МАРКО СТАНКОВИЋ

ДОЦ. ДР ДАЛИБОР КРСТИНИЋ

ДОЦ. ДР МАЈА СУБОТИН

ДОЦ. ДР ВЛАДИМИР ШЕБЕК

МСП ИСИДОРА МИЛОШЕВИЋ

МСП АЊА КОПРИВИЦА

МСП СТЕФАН ДИТРИХ

МСП МАРА ДЕСПОТОВ

МСП ТАМАРА КРСТИЋ

Секретар:

МСП АЊА КОПРИВИЦА, асистент

Др Весна Рајаковић, доцент

Правни факултет за привреду и правосудје у Новом Саду

Универзитет Привредна академија у Новом Саду

e-mail: vesnarajakovic@yahoo.com

ОПРАВДАНОСТ ОГРАНИЧЕЊА ЉУДСКИХ ПРАВА У УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ И ЊЕГОВЕ ГРАНИЦЕ

Апстракт:

Људска права представљају правну тековину 20. века. Њихове обресе можемо уочити пратећи правно-историјску нишу која почиње од најстаријих правних сиоменика. Иако у њима нема говора о људским правима, ниши их је тадашња правничка свест моћла препознавати, успановљење одређених правних принципа можемо сматрати претечом идеје о људским правима. Зато није нескромно рећи да се развој људских права заснива на претходно успављеним правним темељима без којих није, правно изводљиво, ниши практично моћће њихово одређење. Цивилизацијски значај људских права, као и њихови практични домети, производ су развоја демократије. Ипак, не треба их преиспитивати или успављати у истој равни. Једноставније је констатиовати да развој демократије, укључујући њене пратеће садржаје (полиитички плурализам, независност судства, ефикасну јавну управу и др.), доприноси развоју и афирмацији људских права. Зато на међународној и националној сцени имамо ситуацију у којима људска права *de iure* успаје али се *de facto* пречесто (не)одровдано одривавају, ниши или пак најруђе крше. У ишању су животине ситуације у којима се неодровдани уицај на људска права одвија изван инстиитута дозволених одривења. Сведоци смо да се у јеку пандемиие, изазване вирусом Covid 19, одворено успавља ишање (зло)уишреде људских права. То чине две груе аутора: први уишују чшаве државе за системаитске облике кршења основних људских права, какво је свакако право на слободу док други износе мишење да се људска права одровдано одривавају чиме се домети њихове примене не доводе у ишање. У светлу наведенои, ауторка ће преиспитивати одриваност одривења људских права у пандемиијским условима.

Кључне речи: пандемииа, људска права, одривења, злоуишреде, грубо кршење.

Уводна разматрања

Људска права представљају нововековано достигнуће у развоју људског друштва. Иако се развој идеје о људским правима може пратити у оквирима првих писаних правних споменика, њихова потпуна афирмација и излазак за међународну правну сцену везују се за другу половину 20. века. Одревени историјски догађаји и монструозни злочини, који су их пратили, додатно су учврстили решеност међународне заједнице да обезбеди заштиту људских права сваког човека, без обзира у којој држави живи и ради. Под тим се подразумевају нацистички злочини који су

довели до најгрубљих кршења елементарних права човека на живот, здравље, слободу и др. У бити нацистичке идеологије налазила се идеја о унапред установљеној неједнакости људи чији извори се налазе у њиховом националном, верском, расном и географском пореклу. Одатле се постепено кренуло у изазивање опште мржње према другима која кулминира масовним истребљењем читавих народа.

Иако се идеја о установљењу људских права везује за злочине из Првог светског рата и покушаје неуспешних суђења, судови у Нирнбергу и Токију показали су присуство недовољно изграђеног система међународних прописа у овој области. У процесима пред овим (војним) судовима, који су били привременог односно мандатног карактера, можемо уочити непостојање меродавног права које треба бити примењено. Прецизније, није постојао систем међународних кривичних прописа који би у материјалном и процесном смислу били основа за доношење осуђујућих пресуда. Притом је било довољно доказа да су оптужени организовали и учествовали у вршењу најмонструознијих злочина у историји човечанства.

Не треба пренебрегавати чињеницу да у време Другог светског рата није постојао ниједан међународни правни документ којим би се инкриминисао геноцид као самостално кривично дело. Зато није правно било могуће судити за вршење геноцида иако је било довољно доказа. Отуда је убрзо, по окончању поступака у Нирнбергу и Токију, заслугом правника Лемкина донета Конвенција о геноциду из 1948. године. Овим документом је омогућено процесуирање случајева у којима су читави национални, расни и верски колективитети били изложени масовном страдању.

Неоспориво је да се историјат људских права везује за конкретне историјске догађаје чије последице су погађале читав људски род. Отуда се сматра осетљивим питање ограничења људских права у различитим друштвеним околностима. Под тим се подразумевају глобални и регионални догађаји који захтевају примену посебних мера ограничења људске популације. Модалитети ових ограничења се везују за једно или више људских права попут: права на физичку слободу, права на здраву животну средину, права на рад и др. У том погледу је неопходно одредити меру разликовања дозвољеног од забрањеног начина ограничења људских права.

Разлози који опредељују државу да ограничи људска права својих грађана могу бити разнородни. Они су директно условљени промењеним околностима и поремећајима у сфери живота и рада људи. Зато је неопходно јасно разграничити врсте и начине ограничења људских права који стоје на располагању државним органима. Они су одређени у релевантним међународним правним инструментима. У правној теорији су учињени додатни напори како би се јасно утврдили услови, који морају бити испуњени, у погледу ограничења људских права.

Пандемија изазвана вирусом *Covid 19* показала је неопходност примене одређених ограничења како би се сузбило њено даље ширење. На самом почетку примене нових мера поставља се питање (не)оправданости увођења и трајања одређених ограничења. Нису ретки аутори, различите оријентације, који су сматрали да нема места ограничењима основних људских права без обзира на пандемијске услове.¹⁾

1) Ови аутори се позивају на чињеницу да „током стања пандемије долази до нарушавања свакодневне животне рутине; деца и њихове породице морају да деле ограничен заједнички простор, ограничене ресурсе, као и да се у великој мери реорганизују како би се носили са бројним изазовима“. Грујичић, Р. et al. (2020). COVID-19 - утицај на децу и младе. *Психијатрија данас*, 52(1-2), стр. 100.

Они су полемичким тоном захтевали увођење модела, који садрже знатно блаже мере, чија примена би се претежно заснивала на принципу добровољности. У том смислу се наводе „светли“ примери земаља, које су користиле знатно блаже моделе, у ограничењу основних људских права својих грађана.

Појам и основне карактеристике људских права

Одређивање појма и основних карактеристика људских права незаобилазна је карика код утврђивања начина њиховог ограничења. На тај начин се доприноси обезбеђивању њихове ефикасне међународне и националне правне заштите. Сходно томе је од посебне важности направити разлику између људских и осталих права која своје извориште проналазе у националним прописима. Различити приступи људским правима директна су последица селективног приступа појединих аутора код одређивања њиховог општег значења.²⁾

На основу општих одредница у правним инструментима и националним прописима, земаља које су се уклопиле у међународни правни поредак, можемо издвојити специфичности људских права које их уједно разликују од субјективних права и објективног правног поретка. На тај начин се одриче могућност било којој држави да одузме људска права својим грађанима, водећи се колективним интересима, који су део званичне идеологије и религије.³⁾ Зато постоји општи консензус већине аутора у погледу основних карактеристика људских права у свету, који се састоји у следећем:⁴⁾

а) Најпре је неопходно констатовати да није свако право по аутоматизму и људско право. Зато је неопходно људска права разликовати од субјективних права и објективног правног поретка. Наиме, субјективна права проистичу из позитивних правних прописа и стичу се испуњењем посебних услова. Отуда се, ако појединац или колективитет не испуне прописане услове, не могу остварити једно или више субјективних права. Објективно право чини скуп правних прописа (уставног, законског и подзаконског правног ранга) у којима се регулишу све области друштва, укључујући и појединачна и колективна права људи. То практично значи да субјективна права и објективни правни поредак имају непосредне везе са људским правима али се међусобно не смеју поистовећивати.

б) Људска права имају своју моралну основу и карактер што их сврстава у ред посебних права. Човек их уноси у друштво и државу као део сопственог бића. Зато су људска права недодирљива и независна од државне власти и имуна на могуће злоупотребе и ограничења.

2) Јоксић, И. et al. (2018). Право на имовину као људско право. *Евројско законодавство*, 17(65), стр. 182.

3) У тоталитарним порецима можемо уочити праксу бруталног гажења људских права у име „виших“ интереса. То се оправдавало потребама успостављања нове револуционарне власти што је био случај са комунистичким земљама. Очито пример представља СССР где су формирани посебни логори у Сибиру за државне непријатеље. У њима су били изложени најстрашнијем страдању уз обилато кршење елементарних људских права осуђеника. Нешто мање бруталне примере можемо пронаћи у другим социјалистичким земљама, где су људска права на живот и физичку слободу подређивана потребама промовисања званичне идеологије у пракси.

4) Опширније: Димитријевић, В. et. al. (1997). *Људска права*. Београд: БГ Центар за људска права, стр. 24-32.

в) Сваки човек, без обзира на његове различитости, ужива несметано сва међународно призната људска права. На овај начин се обезбеђује недискриминаторски приступ у погледу уживања људских права.

г) Каталог људских права је мањи од суме свих субјективних и моралних права у свакој датој држави и у сваком тренутку. То практично значи да су остала права бројнија у односу на људска права. Такође треба нагласити да се посебно води рачуна када се одлучује да ли ће одређено право добити правни статус људског права.

д) Људска права су политичка права јер се остварују у датој држави и односе на државу. Ова карактеристика људских права подразумева њихову условљеност датим политичким поретком. Зато нису ретки аутори који сматрају да генезу људских права можемо пронаћи у Француској буржоаској револуцији. Овај догађај је преломно утицао на напуштање концепта националне и успостављање односно афирмисање грађанске државе.⁵⁾

ђ) Људска права се стичу рођењем и својством људског бића. Наведено својство људских права их јасно разграничава од сродних права која човек ужива по неком другом правном основу. У правном смислу, човек својим рођењем стиче сва међународно призната људска права и зато није неопходно испуњење додатних услова или подуслова. Притом, треба нагласити да ималац људских права може бити само човек а не и друга жива бића (животиње). На овај начин се онемогућава било којих облик недозвољеног укидања или ограничења људских права, по основу прописивања посебних претпоставки за њихово остварење.

е) Каталог људских права није ограничен јер се може допуњавати новооткривеним и правно верификованим правима. У садашњем тренутку сва међународно призната људска права су каталогизирана и сврстана у три засебне врсте. Међутим, у будућности је за очекивати да ће се, упоредо са развојем науке, технике и општим друштвеним напретком, појавити потреба за афирмисањем нових људских права. Она се не могу уводити на рачун већ постојећих људских права. То практично значи да се њихов каталог константно шири и не може бити у мањем него у већем броју.

ж) У правној доктрини у области људских права постоји неслагање у погледу изјашњавања о томе која конкретна права припадају категорији људских права. Извесно преливање, међу правима која човек ужива, може настати услед постојања сличности у садржају субјективних и људских права. Ипак, у суштинском смислу посматрано, правна грађевина људских права има своје особености, о којима смо напред говорили, које их јасно одељују и чине специфичним у временском и просторном смислу.⁶⁾

5) Достигнуће Француске буржоаске револуције огледа се у успостављању парламентарне власти и скупштине, као врховног заступника народне воље. Самим тим не може бити говора о националној оријентацији државе већ о њеном грађанском карактеру. Терзић, П., Јоксић, И. (2021). Државно питање у теоријској мисли Слободана Јовановића. *Српска ђилићичка мисао*, 71(1), стр. 70.

6) “У модерној правној историји, омеђаној двома револуцијама, Француском и Америчком, до сада су се три посебне теоријске идеје о суштини људских права реализовале у реалном правном животу. Прва је изникла из схватања која су у овој области дошла до изражаја у праву Сједињених Америчких Држава, а посебно у ставовима Врховног суда САД. Друга је настала у оквиру праксе примене и тумачења Европске конвенције о људским правима. Трећу је породила пракса Уставног суда Немачке у примени и тумачењу немачког Основног закона“. Гајин, С. (2012). *Људска ђрава (ђравно-системски оквир)*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион, стр. 20.

Ограничења људских права

Ограничења људских права имају своје полазиште у праву државе да ограничи уживање одређених људских права у општем друштвеном интересу. Овакво одређење ограничења људских права подразумева различите ситуације у којима се једно или више људских права могу, на правно дозвољен начин, ограничити. У том смислу се модалитети ограничења људских права могу класификовати у три основне врсте и то: дерогација људских права, инхерентна ограничења људских права и факултативна ограничења људских права. Изван ових могућности, постоје људска права која не могу бити ограничена што практично значи да су изузета од примене овог института.

Дерогација људских права подразумева њихово опозивање у ванредним околностима у држави. Ови случајеви су производ изузетних околности које одступају од редовног стања ствари. „Под ванредним околностима подразумевају се ратно стање, унутрашњи немири, побуне већих размера или разне опасности изазване природним непогодама и катастрофама“.⁷⁾ Предузимање ових мера укључује поступање државе у нужним условима када није могуће редовним мерама и поступцима очувати живот и здравље људи, њихову имовину, безбедност и др. Реч је о допунским условима чија се испуњеност цени у датим временским и просторним моментима. Правну основу за примену ових ограничења можемо пронаћи у релевантним међународним правним инструментима. Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. године садржи одредбе у којима се дозвољава могућност дерогације људских права (члан 4.).⁸⁾ У европским оквирима је дерогација људских права предвиђена у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода (члан 15.).⁹⁾

Инхерентна ограничења људских права имају уграђени карактер у одговарајућим правним нормама. *Ratio legis* ове врсте ограничења људских права налази се у праву државе да, поштујући уставне и законске норме, омогући својим органима примену мера и поступака којима се поједина људска права могу делимично или потпуно ограничити. Лепеза ових ограничења није тако велика али је зато препознатљива у одређеним гранама права. Тако, на пример, у материјалном и процесном кривичном праву постоје кривичне санкције (казна затвора) и кривичноправни институти (притвор) који дозвољавају суду доношење одлука којима се ограничавају окривљени, оптужени и осуђени у својим правима. У Европској конвенцији о људским правима (члан 5.) предвиђена је изузетна могућност ограничења односно лишења слободе лица на основу одлуке суда (став 1.). То практично значи обавезно преиспитивање разлога даљег борава осуђеног лица у пеналној

7) Богдановић, Д. (2011). Дерогација и ограничавање људских права. *Сйрани йравни жи-воий*, 65(1), стр. 297.

8) Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, Службени лист СФРЈ- Међународни уговори, бр. 7/71.

9) Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 9/03-7/05, Службени гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/10-10/15.

установи. То је нарочито случај са дужевременим казнама затвора, укључујући и доживотни затвор.¹⁰⁾

Факултативна ограничења људских права имају специфичан карактер. Њихова необавезност омогућава држави да самостално процењује неопходност ограничења једног или више људских права. Као критеријум се користи „поље слободне процене“ које подразумева процену стања и услова у датом временском моменту. У међународним правним инструментима се дозвољава могућност увођења ове врсте ограничења али се држава на то експлицитно не обавезује. Тако, на пример, Универзална декларација о људским правима у одредби члана 29. прописује: У вршењу својих права и слобода свако се може подвргнути само оним ограничењима која су предвиђена законом искључиво у циљу обезбеђења потребног признања и поштовања права и слобода других, као и задовољења правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву (став 2.).¹¹⁾ У Европској конвенцији о људским правима предвиђена је могућност увођења факултативних ограничења људских права (члан 8, 9, 10, 11.). На тај начин су постављени оквири у којима се морају кретати европске државе у својим националним законодавствима.

Правни домети ограничења људских права у пандемијским условима

Пандемија вируса *Covid 19* представља планетарни здравствени проблем који је отворио многа нерешена питања. Под тим се подразумевају медицински и правни аспекти пандемије у којима наилазимо на велики број отворених питања. Њихов заједнички именитељ се огледа у правним могућностима ограничења основних људских права у циљу заштите становништва у пандемијским условима.¹²⁾ У питању су

10) „Ревизија казне доживотног затвора треба да буде спроведена у поступку који је прописан националним законодавством, чија су правила довољне јасноће и сигурности и чији је циљ утврђивање пенолошких разлога од којих зависи одлука о наставку издржавања казне или њеном (условном) суспендовању. У супротном, примена казне доживотног затвора представља повреду члана 3. Европске конвенције, односно нечовечно и понижавајуће кажњавање“. Илић, В. (2019). (Не)помирљивост казне доживотног затвора и људских права. *Crimen*, 10(2), стр. 160.

11) Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године: 48 држава је гласало за, ниједна против, док је 8 било суздржано (укључујући Југославију, Саудијску Арабију, Јужну Африку и СССР).

12) Компаративна истраживања, на тему утицаја ограничења људских права на процес међусобне комуникације људи, показала су различите резултате. Нека од њих су вршена у предпандемијском периоду, што омогућава упоређење са резултатима истраживања у време трајања пандемије и нарочито по њеном окончању. „Ова истраживања базирана су на популацији старијој од 40 година. Једна од студија спроведена је у Сједињеним Америчким Државама, на популацији старијој од 50 година. Резултати истраживања показују да употреба друштвених мрежа води ка осећају боље повезаности између особа, док нема индикатора који повезују употребу сајтова ове врсте са осећајем социјалне изолованости. Друга студија спроведена у Холандији на узорку који обухвата популацију старијој од 60 година показује да не постоји веза између коришћења друштвених мрежа и осећаја усамљености уопште као ни социјалне и емоционалне усамљености. Трећа студија спроведена у Немачкој обухватила је популацију преко 40 година старости. Испитивана је веза између коришћења друштвених мрежа и социјалне изолованости. Резултати истраживања показују да редовни корисници друштвених мрежа (на дневном нивоу) пријављују

људска права чија природа укључује: право на живот, право на физичку слободу, право на здравље, слободу окупљања и др. У пандемијским условима се озбиљно доводи у питање несметано коришћење наведених људских права и слобода јер се тиме омогућава неконтролисано ширење заразе на остало становништво.

Поштујући мерила и стандарде у погледу ограничења људских права, у релевантним међународним, европским и регионалним правним инструментима, можемо констатовати да се у њиховим одредбама промовише обавезно поштовање основних људских права. Међутим, дозвољава се изузетна могућност њиховог ограничења у условима ванредних прилика и стања угрожености људи.¹³⁾ У том погледу се можемо задржати на праву државе да ограничи физичку слободу појединца и праву на његову приватност и заштиту личних података.

Право на физичку слободу представља основно људско право без чијег уживања није могуће говорити о другим људским правима. Његово ограничење у условима пандемије отвара питање оправданости и граница изоловања људи, било да је реч о кућним условима или карантину. У овом домену морамо поћи од логичне претпоставке да се уживање сопственог људског права не може вршити на штету права других људи. То практично значи да одбијање човека да се подвргне условима карантина ствара реалне могућности да дође до заразе других људи. На тај начин се доводи у питање право на здравље људи а у крајњем случају и право на њихов живот.¹⁴⁾

У светлу наведеног, пандемијски услови отварају многа спорна питања која се, између осталог, крећу изван граница међународних норми у области људских права. У том смислу долази до изражаја став о потреби примене института *колизације дужности* као основ оправдања у околностима пандемије. У зависности од стања у

мањи ниво социјалне изолованости од повремених корисника или оних који уопште не користе друштвене мреже. Треба напоменути да пол и ниво образовања нису утицали на резултате истраживања, већ само време проведено у коришћењу нових медија и различитих друштвених мрежа. Аутори такође напомињу да су ово резултати истраживања урађених пре пандемије корона вируса и да постоји хитна потреба за даљим истраживањима о вези између коришћења модерне технологије и друштвених мрежа и социјалне отуђености у доба короне“. Боранијашевић, М. (2021). Изазови комуницирања у доба короне. *Баићина*, 53(1), стр. 302-303.

- 13) „Ограничења морају бити и неопходна (нужна, оправдана), односно држава треба да покаже да је за њима постојала стварна и озбиљна потреба. Ограничење није неопходно, ако постоје и блаже мере које могу послужити истој сврси. По правилу, у уговорима о људским правима, како би ограничење било неопходно, додаје му се и израз у демократском друштву. Овај стандард неопходно у демократском друштву језички је образложен у пракси европских органа за заштиту људских права“. Богдановић, Д. *op. cit.*, стр. 301.
- 14) „Здравље становништва мора се сагледавати као појам који обухвата широке потребе друштва, с једне стране, и стање појединаца, с друге стране. У преамбули Статута Светске здравствене организације, здравље се дефинише као стање потпуног физичког, психичког и друштвеног благостања, а не само одсуство болести. Наведена дефиниција упућује на потребу развијања свести код грађана о широком обиму појма здравља, који превасилено одсуство болести: развијати самосвест код људи у вези са људским правом на здравље, појам здравља третирати као основну људску и друштвену потребу, повезивати здравље са основним људским правима“. Чиплић, С. et al., (2010). Људска права и медицина. *Војносанијетски преглед*, 67(9), стр. 773.

упоредном кривичном законодавству, колизија дужности се сматра подврстом крајње нужде, док је многи аутори издвајају и као самостални основ искључења противправности. У питању је ситуација у којој је неопходно пружити заштиту добру једнаке вредности. У нашем кривичном законодавству је ово питање решено у оквиру института крајње нужде као основа искључења противправности. У крајњем случају, стање пандемије узрокује угроженост права на живот што отвара питање заштите (не)једнаких добара. Један од правних путева свакако представља примена овог института кривичног права.¹⁵⁾

Пандемија вируса *Covid 19* отворила је питање заштите личних података и права на приватност. Сведоци смо да су ова права угрожена чињеницом да се лични подаци оболелих чине доступним јавности без њихове претходне сагласности. Такође се користе мобилне апликације које служе за комуникацију са зараженим људима који су били у њиховој непосредној околини. Овакав начин комуникације ствара нове изазове у погледу заштите права на приватност, као једног од нововремених људских права треће генерације.¹⁶⁾ У том смислу, као најважније изазове у масовној обради података о личности у пандемијским условима, можемо означити следеће ризике:¹⁷⁾

- могућност поновне идентификације лица на основу претходно анонимних података;
- могућност обраде података од стране послодаваца током трајања пандемије, због чега послодавци треба да обрађују само оне податке о личности који су неопходни за идентификацију потенцијално оболелих, уз пуно поштовање принципа нужности, пропорционалности и одговорности;
- телекомуникационе компаније, интернет платформе и интернет провајдери постају укључени у борбу против ширења COVID-19, што за последицу има да се од њих све чешће тражи достављање података својих корисника, како би се утврдила њихова геолокација;
- приликом обраде података у образовним системима неопходно је да постоји одговарајући правни основ и сагласност родитеља или законског старатеља малолетних лица, као и могућност да родитељи имају увид у обраду података своје деце.

15) Вуковић, И. (2020). Колизија дужности као основ оправдања у околностима пандемије. *Crimen*, 11(2), стр. 133-135.

16) „Како пандемија Ковид 19 представља неочекиван изазов, посебно на пољу приватности и неопходног мешања у ово право путем спровођења мера епидемиолошког праћења за њено сузбијање, тако је неопходно и додатно унапредити заштиту права на информациону приватност. Када су у питању европске државе, тачније државе чланице Савета Европе, најзначајнију улогу има пракса Европског суда за људска права, са којом државе треба да ускладе своје законодавство и праксу“. Миленковић, Ј. (2020). Право на приватност из члана 8 Европске конвенције о људским правима и легалност мера епидемиолошког праћења ради сузбијања пандемије вируса Ковид 19. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 55(89), стр. 308.

17) Према: Човић, А. (2020). Право на приватност и заштита личних података у доба пандемије *Covid 19*. *Социолошки преглед*, 55(3), стр. 672.

Наведени ризици могу самостално или у међусобној корелацији произвести различите облике повреде права на приватност људи и довести у питање заштиту њихових личних података. Зато је од изузетне важности правовремено превенирање свих могућих облика нарушавања људских права у пандемијским условима.

У својим одредбама, Устав Републике Србије установљава принципе који се примењују у условима ванредног стања.¹⁸⁾ Устав дозвољава одступање тј. дерогацију од људских и мањинских права у ратном и ванредном стању. Притом, мере којима се одступа од људских и мањинских права, у садржинском смислу, морају бити сагласне следећим принципима:

- пропорционалности,
- забрани дискриминације,
- поштовању категорије апсолутно заштићених права,
- примени међународних стандарда заштите људских права и др.¹⁹⁾

Ови принципи имају посебно место на подручју ограничења људских права у условима ванредног стања. У том случају принципи имају руководни карактер, у процесу примене уставних и законских норми, којима се дозвољава могућност ограничења једног или више људских права грађана.

Закључак

Људска права представљају изузетно осетљиво правно подручје на коме се преламају прописи међународног, регионалног и националног карактера. Њихови донети су саобразни чињеници да људска права имају наглашену међународну димензију али се подручје њихове заштите остварује у оквирима појединачних држава. Отуда сматрамо важним утврђивање основних елемената људских права који имају међународни карактер. Чињеница да каталогизација људских права представља континуирани процес то резултира сталним повећањем броја новооткривених и правно верификованих људских права.

У склопу разматрања о људским правима важно је указати да она трпе дозвољена ограничења у специфичним животним ситуацијама. Једна од таквих ситуација је свакако пандемија вируса *Covid 19*. Она производи стање здравствене и животне угрожености становништва што захтева активну улогу државних органа. Они уводе бројна ограничења од којих су најтежа: право на физичку слободу људи, право на заштиту личних података, право на приватност др. На примеру наше земље можемо уочити да није лако одредити границу дозвољеног од забрањеног ограничења људских права. Правне последице (не)законитих поступака државних органа огледају се у могућности вођења судских поступака пред националним судовима, а у крајњој инстанци пред Европским судом за људска права у Стразбуру. Зато је од изузетне важности дословна примена механизма код ограничења људских права, уз пуно поштовање стандарда и принципа међународног права о људским правима.

18) Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/06.

19) Рајић, Н. (2011). Садржинска ограничења мера којима се регулише статус људских права у ванредним приликама – међународни стандарди и Устав Републике Србије. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 46(3), стр. 710.

Vesna Rajaković, PhD, Assistant Professor
Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad
University Business Academy in Novi Sad

JUSTIFICATION OF HUMAN RIGHTS RESTRICTIONS IN THE CONDITIONS OF A PANDEMIC AND ITS BORDER

Abstract:

Human rights are a legal achievement of the 20th century. We can see their outlines by following the legal-historical thread that starts from the oldest legal monuments. Although there is no talk of human rights in them, nor could the legal consciousness of the time recognize them, the establishment of certain legal principles can be considered a precursor to the idea of human rights. Therefore, it is not immodest to say that the development of human rights is based on previously established legal foundations without which their materialization is not legally feasible or practically possible. The civilizational significance of human rights, as well as their practical scope, are a product of the development of democracy. However, they should not be equated or placed on the same plane. It is easier to state that the development of democracy, including its accompanying contents (political pluralism, independence of the judiciary, efficient public administration, etc.), contributes to the development and affirmation of human rights. That is why on the international and national scene we have a situation in which human rights de jure exist but are de facto too often (un) justifiably limited, nothing or the most gross violations. These are life situations in which the unjustified influence on human rights takes place outside the institute of permissible restrictions. We are witnessing that in the midst of the pandemic, caused by the Covid 19 virus, the question of (mis) use of human rights is openly raised. This is done by two groups of authors: the former accuse entire states of systematic forms of violations of basic human rights, such as the right to liberty, while the latter express the opinion that human rights are justifiably limited so that the scope of their application is not questioned. In light of the above, the author will review the justification of restricting human rights in pandemic conditions.

Keywords: pandemic, human rights, restrictions, abuse, gross violation.

ЛИТЕРАТУРА

1. Богдановић, Д. (2011). Дерогација и ограничавање људских права. *Сџрани љравни живоји*, 65(1), стр. 296-302
2. Боранијашевић, М. (2021). Изазови комуницирања у доба короне. *Башићина*, 53(1), стр. 299-311
3. Вуковић, И. (2020). Колизија дужности као основ оправдања у околностима пандемије. *Crimen*, 11(2), стр. 132-144
4. Гајин, С. (2012). *Људска љрава (љравно-сисџемски оквир)*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион

5. Грујићић, Р. et al. (2020). COVID-19 - утицај на децу и младе. *Психијатрија данас*, 52(1-2), стр. 99-111
6. Димитријевић, В. et. al. (1997). *Људска права*. Београд: БГ Центар за људска права
7. Илић, В. (2019). (Не)помирљивост казне доживотног затвора и људских права. *Crimen*, 10(2), стр. 156-173
8. Јоксић, И. et al. (2018). Право на имовину као људско право. *Евројско законодавство*, 17(65), стр. 180-194
9. Миленковић, Ј. (2020). Право на приватност из члана 8 Европске конвенције о људским правима и легалност мера епидемиолошког праћења ради сузбијања пандемије вируса Ковид 19. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 55(89), стр. 303-320
10. Рајић, Н. (2011). Садржинска ограничења мера којима се регулише статус људских права у ванредним приликама – међународни стандарди и Устав Републике Србије. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 46(3), стр. 699-713
11. Терзић, П., Јоксић, И. (2021). Државно питање у теоријској мисли Слободана Јовановића. *Српска политичка мисао*, 71(1), стр. 65-86
12. Чиплић, С. et al., (2010). Људска права и медицина. *Војносанијетски ирепед*, 67(9), стр. 771-773
13. Човић, А. (2020). Право на приватност и заштита личних података у доба пандемије Covid 19. *Социолошки ирепед*, 55(3), стр. 670-697

Прописи

1. Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, Службени лист СФРЈ- Међународни уговори, бр. 7/71.
2. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Службени лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 9/03-7/05, Службени гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/10-10/15.
3. Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/06.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

616.98:578.834]:34(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Правнички дани - проф. др Славко Царић (18 ; 2021 ; Нови Сад)

Право и друштво у условима пандемије : [зборник радова] = Law and society in times of pandemic : [proceedings] / XVIII међународни научни скуп "Правнички дани проф. др Славко Царић", 24. септембар 2021, Нови Сад = 18th International Scientific Meeting Legal Days - Prof. Slavko Carić PhD ; [уредник Мирко Кулић]. - Нови Сад : Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2021 (Нови Сад : НС Мала књига +). - 400 стр. : граф. прикази, табеле ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 19-22: Уводна реч / Мирко Кулић = Introductory speech / Mirko Kulić. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-86121-45-5

а) Пандемија - Правни аспект - Зборници

COBISS.SR-ID 45441801